

گفتمان و مدیریت

سازمان و مدیریت از دریچه تحلیل گفتمان انتقادی

مجموعه گفت‌مان‌شناسی لوگوس

زیر نظر

مجید خسروی نیک و سید علی اصغرسلطانی

۱. گفت‌مان، هویت و مشروعیت: خود و دیگری در بازنمایی‌های برنامه هسته‌ای ایران - مجید خسروی نیک، ترجمه نیلوفر ابراهیمی
۲. گفت‌مان و مدیریت - گرلینده موتنر، ترجمه روح‌اله عطایی
۳. راهنمای گفت‌مان‌شناسی انتقادی: ۱. رویکردها - گروه مترجمان
۴. راهنمای گفت‌مان‌شناسی انتقادی: ۲. روش‌های تحلیل - گروه مترجمان
۵. راهنمای گفت‌مان‌شناسی انتقادی: ۳. بینارشتگی - گروه مترجمان
۶. راهنمای گفت‌مان‌شناسی انتقادی: ۴. طبقات اجتماعی و قدرت - گروه مترجمان
۷. راهنمای گفت‌مان‌شناسی انتقادی: ۵. حوزه‌ها و رسانه‌ها - گروه مترجمان
۸. تحلیل گفت‌مانی تاریخ: گفت‌مان جنگ و تدبیر در تاریخ میانه ایران - فاطمه رستمی
۹. رتوریک سیاسی در ایران: سازوکارهای اقناع در گفت‌مان مجلس شورای اسلامی. تینا چهارسوقی امین
۱۰. روان‌شناسی گفت‌مانی: نظریه، روش، و کاربرد - سالی ویگینز، ترجمه مینا مهدی‌خانی
۱۱. درآمدی بر تحلیل گفت‌مان - یان رنکما، ترجمه گلرخ سعیدنیا
۱۲. گفت‌مان، حتماً: نگاهی به روش در مطالعات گفت‌مانی - یان رنکما، ترجمه گلرخ سعیدنیا
۱۳. روش‌های گفت‌مان‌شناسی انتقادی - روث وداک، ترجمه سوده غفاری

Discourse and Management
Critical Perspectives Through the Language Lens
Gerlinde Mautner
Palgrave, 2016

Persian Translation published by
© Logos Publications, 2018

گفتمان و مدیریت

سازمان و مدیریت از دریچه تحلیل گفتمان انتقادی

گرلینده موتتر

استاد ارتباطات تجاری دانشکده اقتصاد و بازرگانی دانشگاه وین

با همکاری

نیک ایس

استاد مدیریت بازاریابی دانشگاه دورهام

کریس هکیلی

استاد بازاریابی رویال هالووی، دانشگاه لندن

کلیف اُسویک

استاد نظریه سازمان، دانشکده کسب‌وکار دانشگاه لندن

روث ووداک

استاد ممتاز تحلیل گفتمان دانشگاه لنکستر

ترجمه

روح‌اله عطایی

سرشناسه	موتنر، گرلینده، ۱۹۶۳ - م. Mautner, Gerlinde
عنوان و نام پدیدآور	گفتمان و مدیریت از دریچه تحلیل گفتمان انتقادی/گرلینده موتنر؛ مترجم: روح اله عطایی.
مشخصات نشر	قم: لوگوس، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۲۸۴ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۹۶۳۳-۶-۲
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	عنوان اصلی: Discourse and management : critical perspectives through the language lens, 2016.
موضوع	ارتباط در مدیریت Communication in management
موضوع	ارتباط در سازمان ها Communication in organizations
موضوع	گفتمان Discourse analysis
موضوع	جامعه شناسی زبان Sociolinguistics
شناسنامه افزوده	عطایی، روح اله، ۱۳۶۲ - مترجم
رده بندی کنگره	۱۳۹۶ گ۷/م۱۶/۳/HD
رده بندی دیویی	۶۵۸/۴۵
شماره کتابشناسی ملی	۵۰۶۵۲۴۲

گفتمان و مدیریت: سازمان و مدیریت از دریچه تحلیل گفتمان انتقادی

مترجم: روح اله عطایی

طراح جلد حسین راست منش

نوبت چاپ اول ۱۳۹۷

شمارگان ۵۰۰

قیمت ۳۵۰۰۰ تومان

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۶۳۳-۶-۲

تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً یا جزئاً، به هر شکل اعم از چاپ، فتوکپی، اسکن، صوت، تصویر یا انتشار الکترونیک بدون اجازه مکتوب از نشر لوگوس ممنوع است.

تماس با مرکز پخش: ۰۹۰۲ ۱۵۴۰۰۴۲

ایمیل

info@irlogos.com

فروشگاه برخط لوگوس

www.irlogos.com

فهرست

مقدمه ناظران علمی مجموعه گفتمان شناسی.....	نه
یادداشت مترجم.....	یازده
مقدمه.....	۱۰
هدف و رویکرد کتاب حاضر.....	۱
دست به کار شدن.....	۳
این کتاب برای چه کسانی نوشته شده است؟.....	۴
آیا می توان تحلیل گفتمان انجام داد؟.....	۵
طرح کتاب.....	۵
۱ جنگل و درخت ها: معرفی گفتمان.....	۷
۱٫۱ چرا ارتباط مهم است.....	۸
۱٫۲ چرا ارتباط معمولاً نادیده گرفته می شود.....	۹
۱٫۳ چرخش زبانی و برسازی اجتماعی.....	۱۱
۱٫۴ تعریف گفتمان.....	۱۷
۱٫۵ به ذهن بسپاریم.....	۲۵
مطالعه بیشتر.....	۲۵
یادداشت ها.....	۲۵
۲ فاصله خود را حفظ کنید: تحلیل گفتمان از منظر انتقادی.....	۲۷
۲٫۱ انتقادی بودن به چه معناست؟.....	۲۸
۲٫۲ تحلیل گفتمان انتقادی.....	۳۴
۲٫۳ انتقادی بودن در عمل.....	۳۷
۲٫۴ به ذهن بسپاریم.....	۳۹
مطالعه بیشتر.....	۴۰
یادداشت ها.....	۴۰
۳ بازکردن شبکه تودرتو: سازماندهی داده های گفتمانی.....	۴۱
۳٫۱ داده ها چیستند؟.....	۴۲
۳٫۲ متن و بافتار.....	۴۵
۳٫۳ داده های شفاهی.....	۵۰
۳٫۴ ایجاد پیکره.....	۵۴
۳٫۵ به ذهن بسپاریم.....	۵۹
مطالعه بیشتر.....	۶۱

یادداشت‌ها.....	۶۱
۴ آنچه در پس جزئیات نهفته است: چگونه زبان معنا می‌سازد.....	۶۳
۴٫۱ ارزش افزوده در بررسی جزئیات زبانشناختی	۶۴
۴٫۲ زبان نظامی از انتخاب‌هاست	۶۵
۴٫۳ مکالمه	۷۱
۴٫۴ بازنمایی افراد	۸۰
۴٫۵ بازنمایی رویدادها و کنش‌ها	۸۳
۴٫۶ بیان نظرات و نگرش‌ها	۸۹
۴٫۷ استعاره	۹۷
۴٫۸ به ذهن بسپاریم	۱۰۳
مطالعه بیشتر.....	۱۰۵
یادداشت‌ها.....	۱۰۵
۵ فکر می‌کنید چه کسی هستید؟ زبان و هویت.....	۱۰۷
۵٫۱ هویت چیست؟	۱۰۸
۵٫۲ چرا هویت برای سازمان و مدیریت اهمیت دارد؟	۱۱۱
۵٫۳ چگونه هویت در زبان نمود پیدا میکند؟	۱۱۹
۵٫۴ کارآفرینی: واژه‌ای برای نشان دادن هویت	۱۲۳
۵٫۵ خودکالانگاری: استعاره‌ای بسط‌یافته در کنش	۱۲۹
۵٫۶ به ذهن بسپاریم	۱۳۲
مطالعه بیشتر.....	۱۴۳
یادداشت‌ها.....	۱۴۳
۶ آواهای فریبنده: زبان و اقناع.....	۱۴۵
۶٫۱ اقناع چیست؟	۱۴۶
۶٫۲ انتخاب‌های زبانی برای تاثیر اقناعی	۱۴۹
۶٫۳ ارتباطات بازاریابی: تبلیغ، بسته‌بندی و برجسب‌زنی	۱۶۰
۶٫۴ فروش بازاریابی: نگاه زبانشناسی انتقادی به کتاب‌های بازاریابی	۱۷۰
۶٫۴ به ذهن بسپاریم	۱۷۵
مطالعه بیشتر.....	۱۸۲
یادداشت‌ها.....	۱۸۳
۷ حق با قدرتمند است: زبان و قدرت.....	۱۸۵
۷٫۱ قدرت چیست؟	۱۸۶
۷٫۲ قدرت بر، دروازه‌گفتمان	۱۹۲

۱۹۵ نمود زبانشناختی قدرت
۲۰۴ ۷,۴ قدرت و دروازه بانی: مصاحبه شغلی
۲۱۰ ۷,۵ به ذهن بسپاریم
۲۲۰ مطالعه بیشتر
۲۲۱ یادداشت‌ها
۲۲۳ ۸ مراقب فاصله‌ها باشید: نقدی بر رویکردهای انتقادی
۲۲۴ ۸,۱ نقدی بر نقدی
۲۲۶ ۸,۲ نظریه، داده، روش
۲۳۶ ۸,۳ هوشیاری و غفلت: کنار آمدن با تعصب
۲۴۱ ۸,۴ خلاصه کلام: تحلیل گفتمان انتقادی در مدیریت
۲۴۴ ۸,۵ به ذهن بسپاریم
۲۵۰ مطالعه بیشتر
۲۵۰ یادداشت‌ها
۲۵۱ نتیجه
۲۵۱ نگاهی به آنچه گفته شد
۲۵۳ نگاهی به آینده
۲۵۵ نگاهی به شکاف‌های بینارشته‌ای
۲۵۶ نگاهی به اطراف: گفتمان و جامعه
۲۵۹ منابع
۲۸۱ نمایه

مقدمه ناظران علمی مجموعه گفتمان شناسی

نشر لوگوس در راستای مسئولیتی که برای خود در جهت تعمیق روش‌های پژوهش در کشور تعریف کرده است، چندین مجموعه کتاب را در دستور کار خود قرار داد. در کنار «مجموعه روش‌شناسی‌های کمی و کیفی»، که دربرگیرنده نگاهی کلی‌تر به روش‌های کمی و کیفی است، مجموعه‌های دیگری را در دست دارد که بر برخی حوزه‌های روشی خاص متمرکزند؛ مانند حوزه نشانه‌شناسی انتقادی و حوزه گسترده گفتمان‌شناسی که به خاطر گستردگی‌شان نیاز به توجهی ویژه داشته‌اند.

کتابی که در اختیار دارید یکی از مجموعه کتاب‌های گفتمان‌شناسی است. اگر پیدایش تحلیل گفتمان انتقادی در غرب را به کتاب *زبان و کنترل* در سال ۱۹۷۹ نسبت بدهیم، شکل‌گیری آن در ایران حدوداً به بیست سال بعد، یعنی نیمه دوم دهه ۷۰ شمسی باز می‌گردد؛ زمانی که دکتر یارمحمدی در دانشگاه شیراز و دکتر دبیرمقدم در دانشگاه علامه طباطبایی در تهران در درس «تجزیه و تحلیل کلام» به تحلیل گفتمان انتقادی نیز اشاره می‌کردند. هر چند پیدایش این حوزه مطالعاتی با تاخیری بیست ساله اتفاق افتاد، اما در طی دهه ۸۰ و ۹۰، آنچنان به لحاظ کمیت، کیفیت، و گستردگی رشد داشته است که به جرات می‌توان گفت امروز دیگر وضعیت این علم در ایران چندان فاصله‌ای با کشورهای پیشرو در این حوزه ندارد.

در دهه اخیر در غرب، تحلیل گفتمان انتقادی چه به لحاظ روشی و چه به لحاظ موضوعات و حوزه‌های به‌کارگیری شکلی اختصاصی‌تر به خود گرفته است که منجر به افزایش کارایی آن شده است. از این رو، دیگر زمان آن رسیده است که در ایران نیز از قالب‌های کلی تحلیل گفتمان و تحلیل گفتمان انتقادی کمی فاصله بگیریم و با این روش‌ها و حوزه‌های جدید آشنا گردیم.

در این مجموعه، همان‌طور که در صفحه دو کتاب فهرست برخی از آنها آمده است، کتب متعددی تعریف شده‌اند. اولین کتاب مجموعه، *گفتمان، هویت و مشروعیت: خود و دیگری در بازمایی‌های برنامه هسته‌ای ایران* است که رساله دکتری مجید خسروی نیک در دانشگاه لنکستر زیر نظر روث ووداک است. این کتاب چه به لحاظ موضوعی که به یکی از مهمترین چالش‌های بین‌المللی ایران در سال‌های اخیر می‌پردازد و چه به لحاظ روشی که مبتنی بر روش گفتمانی-تاریخی ووداک است برای مخاطبان ایران اهمیت دارد. قطعاً این اثر نمونه خوبی برای انجام یک پژوهش تاریخی، سیاسی یا رسانه‌ای از منظر تحلیل گفتمان انتقادی است.

کتاب دوم مجموعه نیز هم به لحاظ موضوعی اهمیت دارد هم به لحاظ روشی. کتاب *گفتمان و مدیریت*، نوشته گرلینده موتنر، حوزه جدید میان‌رشته‌ای گفتمان و مطالعات مدیریتی و سازمانی را تحت پوشش قرار می‌دهد و به لحاظ روشی نیز با آوردن نمونه‌های تحلیل کوتاه از بهترین‌های هر حوزه، الگوی خوبی برای پژوهش در این زمینه‌ها را نشان می‌دهد.

مجید خسروی نیک، دانشگاه نیوکاسل
سید علی اصغر سلطانی، دانشگاه باقرالعلوم
تیرماه ۱۳۹۷

یادداشت مترجم

بیش از سه دهه است که تحلیل گفتمان انتقادی تبدیل به چارچوب نظری محبوب بسیاری از پژوهش‌های حوزه علوم انسانی شده است و هرچه که جلوتر می‌رویم به کارایی این روش تحلیلی اصالتاً زیان‌شناختی بیشتر پی می‌بریم. این روش تحلیلی جذاب و اندیشمندان آن خود را محدود به حیطه علم زیان‌شناسی نکرده‌اند و هم اکنون شاهد پیشرفت روزافزون آن به لحاظ نظری و کاربردی در حوزه‌های مختلف علوم اجتماعی، مطالعات تاریخی، علوم سیاسی، مردم‌شناسی، مطالعات فرهنگی، علوم دینی و غیره هستیم. اما در حوزه مدیریت و مطالعات سازمانی هنوز آثار زیادی با چارچوب علمی تحلیل گفتمان انتقادی دیده نمی‌شود. در مجامع علمی و دانشگاهی ایران نیز تا به حال اثری مدوّن در حوزه مدیریت و با چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی تالیف یا ترجمه نشده است. شاید دلیل اصلی اش آشنا نبودن اساید حوزه مدیریت و اندیشمندان آن در ایران با زیرمجموعه‌های رشته زیان‌شناسی و اساساً حوزه‌های بینارشته‌ای باشد. به همین دلیل و برای معرفی بیشتر تحلیل گفتمان انتقادی در حوزه مدیریت مترجم بر آن شد تا اثری جذاب که جنبه‌های مختلف و کاربردی تحلیل گفتمان انتقادی در مدیریت را در بر دارد به فارسی برگرداند. اثر حاضر، تالیف گرلینده موتنر، از بهترین آثار نوشته شده در حوزه تحلیل گفتمان انتقادی و مدیریت است و ترجمه آن به فارسی اولین تلاش جدی برای معرفی حوزه بینارشته‌ای تحلیل گفتمان و مدیریت نیز هست. شاید در نگاه اول ترکیب تحلیل گفتمان انتقادی و مدیریت کمی غریب به نظر آید؛ اما با مطالعه اثر حاضر شما خواننده محترم متوجه خواهید شد که از این چارچوب نظری می‌توان در تحلیل بسیاری از جنبه‌های مدیریتی و رفتار سازمانی بهره برد. مترجم این اثر که خود مطالعاتی در حوزه تحلیل گفتمان انتقادی و مدیریت رسانه داشته است بر این باور است که بسیاری از نقص-

های مدیریتی ریز و درشت در کشورهایی که از سوءمدیریت ضرر می‌بینند بوسیله روش‌های تحلیلی غیرمدیریتی مانند تحلیل گفتمان انتقادی نیز قابل بررسی‌اند و چه بسا در ارائه تحلیل درباره نمودهای عینی سوءمدیریت بسیار قوی‌تر عمل می‌کنند. کتاب حاضر تلاشی است در پاسخ به بسیاری از پرسش‌های مطرح شده در حوزه مدیریت و شاید فتح بابی شود برای عزیزان علاقه‌مند به مطالعات بینارشته‌ای بخصوص افرادی که می‌خواهند به مدیریت و مسائل آن از دریچه متفاوتی نگاه کنند. به امید روزی که بتوانم در حوزه تحلیل گفتمان انتقادی و مدیریت و همچنین حوزه کمترشناخته شده مطالعات انتقادی مدیریت آثار خوبی را تالیف و ترجمه نمایم.

در اینجا لازم می‌دانم از دوست و استاد گرانقدر دکتر سید علی اصغر سلطانی مدیر نشر لوگوس کمال تشکر را داشته باشم که اثر حاضر را قابل دانسته و در چاپ آن نهایت همکاری را با بنده کردند. همچنین تشکر می‌کنم از همسر و پسر که با صبر و شکیبایی‌شان به من در به پایان رساندن به موقع ترجمه اثر حاضر کمک فراوانی کردند. و در آخر تشکر فراوان از پدر و مادرم که همه عمر دستبوس‌شان خواهم بود و همچنین خواهر و برادر عزیزم.

روح‌اله عطایی

۱ فروردین ۱۳۹۷

مقدمه

ساموئل بکت^۱ در نقل قولی مشهور می‌گوید: «واژگان تمام آن چیزی است که ما داریم.» این نقل قول شبیه دیگر نقل قول‌ها هم غیر دقیق است و هم دقیق. اگر در محافل علمی معاصر چنین جمله‌ای گفته می‌شد پژوهشگران رشته‌های مختلف یا سریعاً با بکت مخالفت می‌کردند یا حداقل آنرا تایید می‌کردند اما آنقدر اصلاح می‌کردند تا قابل ارائه شود. برای مثال دانشمندان عرصه مدیریت به درستی اذعان می‌داشتند که مدیران برای انجام کارهایشان به بیش از واژگان نیاز دارند مثلاً سخت افزارهای سازمانی مانند ساختمان، زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و منابع مالی. از سوی دیگر زبان‌شناسان می‌گفتند که این صرفاً واژگان نیستند که کار را انجام می‌دهند بلکه همیشه واژگان در بافتار^۲ یا به عبارتی دیگر گفتمان^۳ هستند که به کار می‌آیند. اما فرای تمام این بحث‌ها آنچه که بکت بدرستی به آن پی برده این است که زبان نقش مهمی در زندگی بشر بازی می‌کند. این نقش اهمیت ویژه‌ای در سازمان و مدیریت دارد و موضوع کتاب پیش روی شما نیز هست.

هدف و رویکرد کتاب حاضر

این کتاب به مقوله سازمان و مدیریت از دریچه زبان می‌پردازد و برآن است تا تاثیر متقابل زبان و ساختار اجتماعی بر یکدیگر را بیابد و سازوکار قدرت در پس انتخاب‌های زبانی افراد را نشان دهد. البته از زمانی که مفهوم «چرخش زبانی»^۴ در علوم اجتماعی شکل گرفته است موضوع گفتمان بیشتر مورد توجه قرار گرفته است و احتمالاً شما نیز قبل از

1. Samuel Beckett
2. context
3. discourse
4. linguistic turn

شروع تحقیق درباره موضوع مورد نظرتان یا تحقیق درباره سازمان با آن برخورد داشته‌اید. با اینحال، معمولاً برداشت از گفتمان بسیار عمومی است و به کارکردهای کاربردی زبان توجه‌ای نمی‌شود. در این کتاب، زبان نقشی محوری دارد اما به بافتارهای اجتماعی-- اقتصادی که کاربرد زبان در آن نهفته است نیز توجه بسیاری شده است.

بنابراین، از نقطه نظر انتقادی این کتاب ابزارهای لازم برای تحلیل گفتمان را به شما ارائه می‌کند. چارچوب اصلی این کتاب تحلیل گفتمان انتقادی^۱ است که از اوایل دهه ۹۰ بسیار مورد توجه قرار گرفته است و در مطالعات مدیریت و سازمان بخصوص مطالعات انتقادی مدیریت^۲ کاربرد فراوانی دارد.

گفتمان همیشه نقش مهمی در مطالعات انتقادی مدیریت داشته است و نقد سازنده آن همیشه متوجه فعالیت‌های مدیریتی و ساختارهای قدرت سازمانی بوده است. گفتمان همچنین توجه ما را به طبیعت زدایی اندیشه‌های بدیهی درباره نظم اجتماعی جلب کرده است. (Alvesson and Willmott, 1992, p. 13). تمامی این موضوعات در قالب تحلیل گفتمان انتقادی قابل مطالعه است و پژوهشگران معروفی مانند ون دایک، فرکلاف، ووداک و میر به آن پرداخته‌اند.

با اینکه این کتاب اولین اثر در حوزه تحلیل گفتمان انتقادی نیست، می‌توانید با هر پیشینه علمی که دارید آنرا مطالعه کنید و از آن بهره ببرید. امیدوارم مطالب این کتاب برای پژوهشگران عرصه گفتمان مفید باشد و بتواند ابزارهای تحلیلی مفیدی برای مطالعه چارچوب‌های مختلف علوم اجتماعی و مدیریت ارائه کند. این ابزارها نظریه‌محور هستند اما قابلیت کاربرد در زمینه‌های مختلف علمی-پژوهشی را دارند. مطالعه گفتمان بسیار گسترده است با اینحال می‌توان عمق بیشتری به این دست مطالعات داد تا نه تنها از چپستی گفتمان بلکه از چگونگی کارکرد زبان و گفتمان سخن به میان آورد.

ارائه دیدگاه از دریچه زبان به این معنا نیست که دیگر رویکردها بی‌اهمیت یا غیر- کاربردی هستند. هدف کتاب حاضر هم ارائه چارچوبی قطعی برای تحلیل گفتمان یا پیشنهاد نوعی خاص از تحلیل گفتمان انتقادی نیست. مولف با ارائه انواع نظریات تحلیل گفتمان انتقادی سعی بر آن دارد تا خواننده را ترغیب کند که در کنار دیگر ابزارهای مطالعاتی و پژوهشی از دریچه زبان و گفتمان نیز به موضوعات نگاهی داشته باشد. به علاوه، ارائه نمونه‌های توصیفی توسط نیک ایلیس، کریس هکلی، کلیف اُسویک و روث

1. critical discourse analysis
2. critical management studies

ووداک نه تنها برغناي محتوای کتاب می افزاید بلکه راه را برای مطالعه انتقادی گفتمان سازمانی در کنار دیگر رویکردهای متنوع باز می کند.

دست به کار شدن

بدون شك ورود به موضوع گفتمان برای اولین بار مانند قدم گذاشتن در راه پرفراز و نشیبی از نظریات و روش هاست. تنوع و ماهیت التقاطی این رشته می تواند هم مورد تحسین باشد و هم مورد نقد. گفتمان برای تازه واردها و افرادی که دارای پیشینه فکری متفاوتی می باشند موضوعی چالش برانگیز است. اگر تازه وارد هستید باید به دنبال قطعیت و راهنمای قابل اطمینانی باشید اما اگر پژوهشگر گفتمانی مجرّبی هستید به طور حتم تا به حال به این موضوع پی برده اید که مطالعات گفتمان مانند دیگر عرصه های علمی دارای تنوع نظری و پژوهشی است. از این رو، مولف این کتاب برآنست تا بین تنوع نظریات این عرصه و ترسیم نقشه دقیق راه تناسبی برقرار کند زیرا در نهایت این تنوع نظری است که می تواند چالش ایجاد کند و نه مدیریت راحت بحث، آن هم به گونه ای که مصنوعی جلوه کند.

بنابراین، هر پژوهشگری که روی زمینه خاصی کار می کند می تواند از ابزارهای تحلیلی-گفتمانی این کتاب به خصوص در عرصه مدیریت و سازمان استفاده کند. کتاب-هایی از این دست می توانند با ارائه چارچوبها و ابزارهای جدید مطالعاتی به غنای علمی رشته های دیگر کمک کنند.

اگرچه شما در طول مطالعه این کتاب با عبارات و اصطلاحات جدیدی آشنا می شوید اما این به معنای کاربرد عبارات علمی متفاوت از رشته شما نیست. در اینجا مطالعه مدیریت و سازمان از دریچه زبان و گفتمان نگاهی مجدد به مقولات آشنا اما به روشی متفاوت است. برای نمونه برخی اوقات با موضوعات سازمانی کاملاً متفاوتی روبه رو می-شوید که تحت رویکردی گفتمانی قابل بررسی اند اما در برابر تحلیل های زبانشناختی جزئی نگر مقاومت نشان داده اند.

به همین منظور کتاب پیش رو تحلیل های گفتمانی زبان محوری را ارائه کرده است که علیرغم فایده شان برای موضوعات مدیریتی و سازمانی فقط در چارچوب رشته زبانشناسی بررسی می شده اند. این امر به دلیل عدم تطابق بین مطالعات گفتمان و دیگر رشته ها نیست بلکه دلیل آن فراوانی استفاده از واژگان کلیدی گفتمان در منابع فقط مرتبط با این

رشته و عدم توجه به کارایی آن در دیگر عرصه‌های علمی-پژوهشی است. همانطور که کیلگ (۲۰۰۹، ص ۱۴۵) می‌گوید:

معمولاً نتایج بحث‌های برخی رشته‌ها درون خود رشته باقی می‌ماند و پژوهشگران فقط مجلات تخصصی رشته خود را مطالعه می‌کنند و حتی اگر علاقه به رشته دیگری داشته باشند نتایج پژوهش‌های دیگر رشته‌ها را در مجلات تخصصی آن‌ها دنبال نمی‌کنند.

البته همه ما درباره مطالعات خود اولویت‌بندی داریم و تنها از برخی پژوهش‌ها الهام می‌گیریم. اما وقتی تعداد زیادی از پژوهشگران به طور منظم انتخاب‌های خاصی دارند آنوقت مشخص می‌شود که فضای بسته‌ای شکل گرفته است که باید به آن نفوذ کرد.

این کتاب برای چه کسانی نوشته شده است؟

تنها چیز مورد نیاز برای مطالعه این کتاب علاقه به حوزه گفتمان و مدیریت و بی‌طرفی در هردوی آن‌هاست. ضمناً باید به مقوله زبان با بی‌میلی، بی‌تجربگی یا برتری جویی ننگرید و همواره روحیه جستجو همراه با روشننگری داشته باشید. هیچ دانش‌زبان‌شناختی یا آشنایی با گفتمان سازمانی پیش‌نیاز مطالعه این کتاب نیست. از طرف دیگر اگر شما دانش‌زبانی هرچند عمومی داشته باشید، می‌توانید از محتوای تخصصی کتاب درباره کاربرد گفتمان در مطالعات سازمانی بهره ببرید. از این کتاب می‌توان در سطوح کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های علوم اجتماعی بخصوص مدیریت و سازمان همچنین سطح پیشرفته کارشناسی زبان‌شناسی کاربردی استفاده کرد. با اینحال، امیدوارم پژوهشگران مجربی که تا به حال با مطالعات گفتمان آشنایی نداشته‌اند یا تجربیاتشان محدود به موضوعات صرفاً جامعه‌شناختی است از این کتاب بهره لازم را ببرند. دیگر مخاطبان این کتاب مدیران کاربردی هستند که تجربه فراوانی در عرصه ارتباطات دارند و علاقه‌مندند بدانند چرا و چگونه زبان بر کار آن‌ها تاثیر می‌گذارد. اگر شما از این دسته خوانندگان هستید مطمئناً نه علاقه به و نه وقت برای تحلیل گفتمان دارید اما می‌توانید از نتایج تحلیل‌های گفتمانی در عرصه مدیریت کاربردی استفاده کنید. می‌توان گفت که در سازمان‌های امروزی آنچه می‌تواند بسیار برای مدیران مفید باشد ابزارهای تحلیلی و اطلاعات انتقادی است تا بینش عمیق‌تر و راه‌حل‌های منسجم‌تری برای حل مشکلات ارائه کنند.

آیا می‌توان تحلیل گفتمان انجام داد؟

شاید مطرح کردن سوال بالا کمی مایوس‌کننده باشد با اینحال به نظر من پاسخ به آن هم بله است و هم خیر. یادگیری قدم به قدم و سریع ارائه تحلیل‌های گفتمانی جذاب و معنادار بسیار سخت است زیرا به چیزی بیش از اشراف بر مهارت‌ها نیاز دارد. تحلیل گفتمان همانند دیگر عرصه‌های مطالعاتی به تجربه، دانشی فراتر از حوزه مطالعه و قدرت شهودی نیازمند است تا بتواند پژوهشی مدوّن را از دل مشاهدات مختلف بیرون بکشد. شاید بتوان تحلیل گفتمان را به خلق یک اثر موسیقایی تشبیه کرد. موسیقیدان‌ها در کنار مهارت‌های بخصوصی که دارند باید بر نظریه موسیقی، آلات موسیقایی مختلف، درک شنیداری، رهبری ارکستر و بسیار موارد دیگر احاطه داشته باشند. هر چند تمامی این موارد در خلق یک اثر موسیقایی نقش دارند و در نهایت برای فرد مدرکی در رشته موسیقی فراهم می‌آورد، اما الزاماً تمامی افرادی که این مدارج را طی کرده‌اند موسیقیدان نمی‌شوند. مهارت‌ها در آغاز مسیر به کمک موسیقیدان می‌آیند و نه در پایان آن. قیاس بین موسیقی و تحلیل گفتمان بدان معنا نیست که تحلیل گفتمان بیشتر هنر است تا علم بلکه تلنگری است به افراد تا در مطالعه کتاب پیش رو صبر بیشتری اختیار کنند و بدانند که دقت تحلیلی و شهودی مکمل یکدیگر هستند. دقیقاً به همین دلیل است که نام کتاب «چگونه تحلیل گفتمان انجام دهیم؟» نیست.

طرح کتاب

کتاب هشت فصل دارد که چهار فصل اول آن با مفاهیم و روش‌های اصلی تحلیل گفتمان سروکار دارند. خلاصه چهار فصل اول بدین شکل است: فصل ۱: مطالعه گفتمان به چه معناست؟ فصل ۲: مطالعه انتقادی گفتمان به چه معناست؟ فصل ۳: چگونه می‌توان داده‌های گفتمانی را برای تحلیل آماده کرد؟ فصل ۴: زبان برای بیان معنا چه منابعی را پیشنهاد می‌کند؟

برعکس چهار فصل اول سه فصل بعدی به مباحث اصلی تحلیل گفتمانی می‌پردازند. فصل ۵: هویت^۱، فصل ۶: اقناع^۲ و فصل ۷: قدرت^۳.

هر فصل با تعریف مفهومی کلیدی و با نگاهی به پیشینه تحقیقاتی علوم مختلف در آن موضوع آغاز می‌شود. در پایان هر فصل بخشی موردی-توصیفی همراه با بررسی جنبه‌های

1. identity
2. persuasion
3. power

زبان‌شناختی همان موضوع از یکی از نویسندگان معروف ارائه می‌شود. نیک ایلیس در فصل ۵ می‌گوید که چگونه مدیران به بافتارهای تجارت-به-تجارت هویت می‌دهند. کریس هکلی در فصل ۶ نگاهی انتقادی به رتوریک متون بازاریابی دارد و در فصل ۸ روث ووداک خلاصه‌ای از یافته‌های خود درباره حضور قدرت در جلسات را ارائه می‌کند. در آخر و برای احترام به اصل خود-انتقادی، فصل ۸ به ارزیابی انتقادی رویکرد کتاب حاضر می‌پردازد. این بحث با پژوهشی از کلیف اُسویک درباره نسبت بافتار با پدیده‌های اطرافش، تاثیر متقابل گفتمان و محیط مادی و پا گذاشتن فرای شیوه‌های متعارف پایان می‌یابد.

هر فصل دارای دو فهرست مجزاست که در آغاز/هدف فصل و در پایان به ذهن بسپاریم نام دارند. در هر فصل فهرستی از منابع بیشتر تحت عنوان مطالعه بیشتر ارائه شده است. در سرتاسر کتاب برای آشنایی دقیق‌تر با تعاریف و نقل قول‌ها آن‌ها را در قسمتی مجزا تحت عنوان جعبه قرار داده‌ایم. این قسمت‌ها را می‌توان هم در ادامه متن و هم بصورت مجزا مطالعه کرد. ضمناً، فصل‌های مجزا و کاربردی‌تر مانند ۵، ۶ و ۷ را می‌توان هم جداگانه و هم به ترتیب علاقه خواننده یا پژوهشگر مطالعه کرد.

برای اینکه محتوای کتاب فشرده و منطقی باشد سه موضوع اصلی فصل‌های کاربردی به ترتیب هویت، اقناع و قدرت نامگذاری شدند. البته این بدان معنا نیست که موضوعات دیگری مانند جنسیت، قومیت، رسانه، ارتباطات بین‌فرهنگی و چندزبانگی دارای اهمیت نبودند. به علاوه، دیگر ساخت‌های گفتمانی مانند تعهد اجتماعی، ثبات محیطی و اخلاق کسب‌وکار نیز در نظر گرفته شده بودند. موضوعاتی از این دست نه تنها بسیار اهمیت دارند بلکه مستقیماً در ارتباط با گفتمان‌شناسی انتقادی در مدیریت و سازمان هستند. در نهایت دو عامل باعث شد تا عناوین هویت، اقناع و قدرت انتخاب شوند. اول، علایق تحقیقاتی خود مولف در این زمینه‌ها و دوم، ماهیت بنیادی این سه موضوع که در هر پروژه پژوهشی تحلیل گفتمان به شکلی حضور دارند.

بی‌شک خوانندگان بر اساس پیشینه علمی خود کتاب را متهم به حذف یا تعدیل برخی موضوعات خواهند کرد، اما به یاد داشته باشید که موضوعات مورد بحث، موارد مطالعاتی و متن‌های انتخاب‌شده تمامی نمونه‌هایی برای مطالعه گفتمان با نگاهی انتقادی هستند. ایده اصلی این کتاب معرفی نظریات، روش‌ها و مفاهیم تحلیلی است تا بتوانید آن‌ها را در پژوهش‌های خود به کار ببرید. اساساً این کتاب شبیه سکوی پرتاب است و نه محلی برای فرود.